

8. Николаева Т. И. Ресурсный потенциал торговой организации как основа ее развития / Т. И. Николаева, С. Н. Лыкасова // Известия УрГЭУ. – 2010. – № 3 (29). – С. 119–124.

9. Краснокутська Н. С. Потенціал торговельного підприємства: теорія та методологія дослідження : монографія / Н. С. Краснокутська. – Харків : ХДУХТ, 2010. – 247 с.

10. Власова Н. О. Тенденції концентрації у роздрібній торговельній мережі України / Н. О. Власова, О. С. Ковінько // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів : ЛКА, 2012. – Вип. 14. – С. 115–120.

11. Власова Н. О. Механізми та ефекти процесів концентрації у роздрібній торгівлі / Н. О. Власова, О. С. Ковінько // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 9. – С. 82–90.

12. Сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: < <http://www.ukrstat.gov.ua/>>

Отримано 01.11.2013. ХДУХТ, Харків.
© Н.О. Власова, О.С. Ковінько, 2013.

УДК 65.011.12:658.87

М.А. Дядюк, канд. екон. наук

О.А. Круглова, канд. екон. наук

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ КРИЗОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Розглянуто методичний інструментарій проведення комплексної економічної оцінки кризи розвитку підприємств роздрібної торгівлі на основі розробки інтегрального показника оцінки кризи.

Рассмотрен методический инструментарий комплексной экономической оценки кризиса развития предприятий розничной торговли на основе разработки интегрального показателя оценки кризиса.

The methodological tool of complex economic evaluation of the crisis of retailers' development is considered on the base of the elaboration of the integrated index of crisis evaluation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні розроблені та пропонуються для практичного використання різноманітні теоретичні та практичні рекомендації щодо діагностики кризового стану суб'єктів господарювання. Проведена авторами системна класифікація дала можливість визначити, що невід'ємною складовою процесу діагностики кризового стану підприємства є

здійснення економічної оцінки кризового стану. Серед спільних проблем та недоліків, що притаманні окремим державним, науковим та авторським розробкам фахівців з антикризового управління в цьому напрямі, які потребують додаткового вивчення та вдосконалення, виділено такі: необхідність урахування галузевої специфіки конкретного бізнесу та виходячи з цього – створення прикладних наукових методик формування системи оцінних показників та узагальнюючого висновку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні концептуальні положення та авторські розуміння різноманітних аспектів економічної оцінки кризового стану підприємств викладені в працях Л.О. Лігоненко, О.М. Скібіцького, М.В. Білошкурського, Н.О. Власової та багатьох інших [1–5]. У більшості публікацій науковці наводять власне бачення процесів, технологій, сигналів, параметрів та систем показників, що призначені для проведення детермінованої оцінки кризового стану, які є кінцевим результатом їхніх досліджень, не вдаючись до опису деталей загальнотеоретичного та методичного характеру. Сучасний інструментарій економічної оцінки кризового стану підприємств представлений багатим набором аналітичних засобів, у зв'язку із цим актуальною є проблема пошуку шляхів його професійного використання з дотриманням вимог наукового підходу.

Мета та завдання статті – визначити напрями та дати прикладні рекомендації щодо вдосконалення процесу економічної оцінки кризового стану підприємства за інтегральним показником оцінки кризи з урахуванням галузевих особливостей функціонування підприємств роздрібної торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологія формування системи показників оцінки кризового стану підприємства висуває вимоги щодо її відповідності завданням дослідження, наявності інформаційного забезпечення можливості чіткого визначення алгоритмів розрахунку показників-індикаторів, охоплення показниками всіх найважливіших сфер діяльності підприємств, у яких можуть знаходити віддзеркалення кризові явища або передумови для їх появи, оптимальної чисельності показників із кожного напряму дослідження та можливості чіткого й однозначного визначення критеріальних меж або напрямів зміни [4, с. 142]. Цим вимогам повною мірою відповідає інтегральний метод оцінки, оскільки він дає змогу усунути неоднозначність трактування щодо впливу окремих чинників на явище, що досліджується, й отримати найбільш точний висновок щодо стану та тенденцій розвитку об'єкта дослідження [5, с. 80].

Обравши за мету вивчення потенціальних загроз виникнення кризових явищ з боку внутрішнього середовища підприємств торгівлі з використанням інтегрального показника, на нашу думку, у першу чергу, слід виділити основні процеси, що відбуваються в діяльності підприємств та поєднують її визначальні функціональні складові. Згідно з дослідженнями колективу авторів під керівництвом Н.О. Власової [4], вивченню мають підлягати: стан використання матеріально-технічних ресурсів, кадровий потенціал і менеджмент персоналу, а також фінансовий стан та визначення загрози банкрутства. Завдяки всебічному охопленню основних процесів, що відбуваються в житті підприємств та різноманітних функціональних складових їхньої господарської діяльності, аналітичні показники цих напрямів досліджень дозволяють отримати комплексне уявлення щодо стану об'єктів досліджень із позиції загрози кризи або її відсутності.

Агрегований оцінний показник кризового стану підприємства має вигляд формули:

$$R_i = \frac{I_{MTP} + I_{\Pi} + I_{\Phi}}{3}, \quad (1)$$

де R_i – узагальнюючий інтегральний показник оцінки кризи i -го підприємства; I_{MTP} – інтегральний показник параметрів матеріально-технічних ресурсів; I_{Π} – комплексний показник оцінки потенціалу та менеджменту персоналу підприємства; I_{Φ} – інтегральний показник оцінки фінансового стану підприємства.

Як складові R_i були використані такі узагальнені розрахункові показники: $I_{MTP} = K_C \times K_{EB}$, де K_C – коефіцієнт стану матеріально-технічних ресурсів, K_{EB} – коефіцієнт ефективності їхнього використання; $I_{\Pi} = 0,5 \times ПКР \times ДЯ + СФ \times Р$, де ПКР – професійно-кваліфікаційний рівень працівників, ДЯ – ділові якості персоналу, СФ – складність виконуваних функцій, Р – досягнутий результат; $I_{\Phi} = \frac{\beta_1 \times P_{\Pi} + \beta_2 \times P_{\Phi C} + \beta_3 \times P_P + \beta_4 \times P_O}{\beta_1 + \beta_2 + \beta_3 + \beta_4}$, де P_{Π} – рівень

платоспроможності (ліквідності), $P_{\Phi C}$ – забезпеченість оборотних активів власними обіговими коштами, P_P – рентабельність продажу за чистим прибутком, P_O – рівень (коефіцієнт) оборотності активів, β – коефіцієнт значущості відповідних показників.

Однією з прикладних проблем під час проведення комплексу економічних розрахунків було отримання коректного узагальнюючого висновку щодо кризового стану досліджуваних підприємств та тенденцій його змін, який відповідає науково-методичним вимогам з його формування. Ця проблема була зумовлена тим, що складові узагальнюючого інтегрального показника оцінки кризи i -го підприємства мали індивідуальну інтерпретацію та шкали (критерії)

оцінки. Приклад шкали оцінки узагальнюючого показника типу потенціалу та менеджменту персоналу підприємств роздрібної торгівлі та ймовірності кризи його кадрової складової наведено в табл. [4, с. 228].

Шкали оцінок інших двох складових інтегрального показника оцінки кризи: інтегрального показника параметрів матеріально-технічних ресурсів ($I_{МТР}$) та інтегрального показника оцінки фінансового стану підприємства ($I_{Ф}$) перебували в межах 0...1,0.

На основі узагальнення даних наукової літератури з даного питання нами було з'ясовано, що під час використання методу інтегральної оцінки та побудови інтегрального показника слід урахувувати такі вимоги, як можливість включення до моделі лише кількісних показників; здійснення розрахунків за певний період часу для підприємств, що працюють у більш-менш однакових умовах; необхідність визначення еталона та отримання необхідних даних [5; 6]. Подання узагальнюючого висновку на основі агрегування окремих характеристик має базуватися на «теорії адитивності», згідно з якою цінність цілого дорівнює сумі цінностей його складових. Конструювання ж інтегрального показника передбачає виконання таких основних етапів:

- обґрунтування системи оцінних показників;
- вибір способу стандартизації показників;
- обґрунтування вагових коефіцієнтів (у разі необхідності);
- обґрунтування процедури агрегування.

Таблиця – Шкала оцінки кризи персоналу торговельного підприємства

Значення комплексного показника $I_{П}$	Характеристика	Ймовірність кризи
1,0...1,5	Потенціал та менеджмент персоналу не відповідають потребам підприємства, необхідні кардинальні заходи щодо його реструктуризації	Дуже висока
1,5...2,5	Потенціал та менеджмент персоналу не повною мірою відповідають потребам підприємства, необхідні дослідження та перегляд складу і структури персоналу, заходи щодо його розвитку	Висока
2,5...3,5	Потенціал та менеджмент персоналу частково відповідають потребам підприємства, необхідні заходи щодо його подальшого розвитку	Середня
3,5...4,5	Потенціал та менеджмент персоналу повною мірою відповідають потребам підприємства, необхідні заходи щодо його збереження, підтримки й подальшого розвитку	Низька

Залежно від мети та вхідних умов кожен із поданих етапів здійснюється у свій спосіб. Зокрема до системи показників можуть бути включені як моментні, середні, так і динамічні показники. У першому випадку результати оцінки дозволяють зробити висновок щодо стану об'єкта дослідження у визначений період часу, у другому – висновок щодо потенціалу змін.

Стандартизація за дотримання методу еталонів передбачає порівняння емпіричних значень показника з визначеною величиною. Порядок визначення стандартизованого коефіцієнта залежить від самого показника. Для стандартизації показника-стимулятора використовують формулу (2), для показника-дестимулятора – формулу (3).

$$x_i = \frac{a_i}{\max a_i}, \quad (2)$$

$$x_i = \frac{\min a_i}{a_i}, \quad (3)$$

де x_i – стандартизований коефіцієнт; a_i – вихідний показник; $\max a_i$ – максимальне значення показника; $\min a_i$ – мінімальне значення показника.

Стандартизація за методом відстаней здійснюється з використанням формули:

$$x_i = \frac{a_i - \min a_i}{\max a_i - \min a_i}, \quad (4)$$

Побудова інтегрального показника завершується визначенням його формалізованого виду. В економічній літературі щодо цього наведено широкий спектр думок – від методу підсумовування до побудови кореляційної залежності [5; 6]. За різної значущості характеристик використовують механізм мультиплікативного або адитивного згортання з використанням коефіцієнтів вагомості або без них (формули (5–8)).

$$R = \prod_{i=1}^n x_i, \quad (5)$$

$$R = \sqrt{x_1^2 + x_2^2 + \dots + x_n^2}, \quad (6)$$

$$R = \sum_{i=1}^n k_i \times x_i, \quad (7)$$

$$R = \sqrt{k_1 \times x_1^2 + k_2 \times x_2^2 + \dots + k_n \times x_n^2}, \quad (8)$$

де R – інтегральний показник; k – коефіцієнт значущості; n – кількість стандартизованих показників.

Згідно із зазначеними вище методичними вимогами, коефіцієнт комплексної оцінки потенціалу персоналу підприємства з метою його включення до інтегрального показника оцінки кризи був стандартизований, виходячи з його максимально можливого значення – 4,5 за формулою (2). Це дало можливість привести його у порівняний вигляд до інших складових інтегрального показника: $I_{\text{Порівн.}} = I_{\text{Прозрах.}} / 4,5$.

За методикою розрахунку та способу надання формалізованого виду узагальнюючий показник може бути поданий як середньозважене значення його складових інтегральних показників, n – факторна економіко-статистична модель, результат побудови багатфакторного регресійного рівняння [5; 6]. Інакше кажучи, залежно від визначених цілей під час побудови узагальнюючих показників можливе використання різних модифікованих алгоритмів. Той факт, що застосування різних підходів зумовлює різні значення підсумкового показника, не є перешкодою для використання методики інтегральної оцінки. Важливим є не стільки абсолютне значення інтегрального показника, скільки ті можливості, які надає його використання, а саме: комплексне дослідження та узагальнююча оцінка явища, визначення його основних тенденцій, градації та, у разі необхідності, визначення позиції суб'єктів господарювання у складі сукупності.

Виходячи із сутності складових узагальнюючого показника оцінки кризи R_i , його позитивна динаміка характеризує зниження рівня кризового стану підприємства, а зниження в динаміці – зростання внутрішньої напруги та розвиток кризових факторів на підприємстві.

Результати розрахунків інтегрального показника оцінки кризи з використанням даних бухгалтерської та статистичної звітності 30 торговельних підприємств м. Харкова, розділених відповідно до вимог статистичного групування на дві групи 1-ша група: – торговельні підприємства з розміром торговельної площі менше ніж 200 м²; 2-га група – підприємства роздрібної торгівлі, розмір торговельної площі яких знаходиться у межах 200...500 м², які наведені на рисунку, дають можливість зробити висновки, що підприємства першої групи мають меншу загрозу кризи, ніж підприємства другої групи. Це

підтверджується позитивною динамікою R_i у невеликих за розмірами торговельної площі підприємствах.

У розрізі окремих підприємств інтегральні показники мали мінливу тенденцію: стабільне зростання узагальнюючого показника впродовж усього періоду, що досліджували, демонстрували лише 11 підприємств. За іншими підприємствами вибіркової сукупності має місце коливання інтегрального показника, що свідчить про нестабільність їхнього розвитку та загрозу загострення кризових явищ у перспективі.

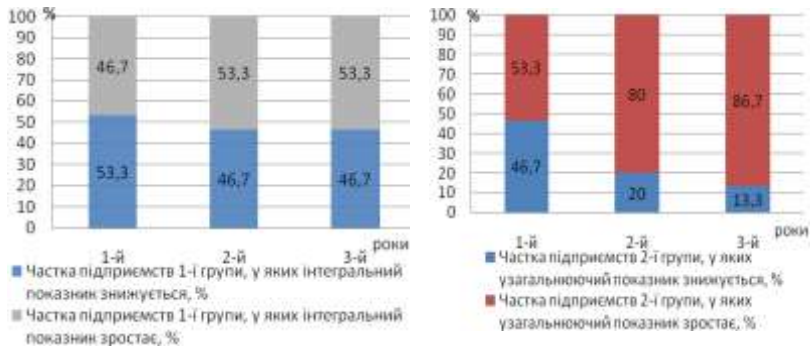

Рисунок – Економічна оцінка кризового стану підприємств роздрібної торгівлі за інтегральним (узагальнюючим) показником

Побудова інтегрального узагальнюючого оцінного показника має здійснюватися відповідно до таких вимог: включення до моделі лише кількісних показників; здійснення розрахунків за релевантні періоди часу; залучення до досліджень підприємств, що працюють у порівняних умовах. Формування узагальнюючого висновку на основі агрегування окремих характеристик повинне базуватися на «теорії адитивності», а його конструювання має виконуватись у такій послідовності: обґрунтування системи оцінних показників, вибір способу та здійснення стандартизації показників, обґрунтування вагових коефіцієнтів (у разі необхідності), обґрунтування процедури агрегування. За умови дотримання всіх науково-методичних вимог, узагальнююча оцінка кризового стану підприємства має широке прикладне застосування як спосіб визначення рівня стабільності та благополуччя підприємства та як основа для формування системи антикризових заходів.

Висновки. Економічна оцінка кризового стану підприємств має проводитися з урахуванням галузевої специфіки конкретного бізнесу та з дотриманням науково-методичних вимог щодо формування системи оцінних показників та узагальнюючого висновку.

Список літератури

1. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій : монографія / Л. О. Лігоненко. – Київ : КНТЕУ, 2004. – 580 с.

2. Білошкурський М. В. Методологія оцінки ефективності господарської діяльності в антикризовому управлінні підприємствами : монографія / М. В. Білошкурський ; Приват. вищ. навч. закл. «Європ. ун-т». – Умань : Сочінський, 2010. – 178 с.

3. Скібіцький О. М. Антикризовий менеджмент : навч. посібник / О. М. Скібіцький. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 568 с.

4. Антикризове управління підприємством роздрібно́ї торгівлі: звіт з НДР (заключ.) / кер. Н. О. Власова; вик.: Н. О. Власова [та ін.]. – Х. : ХДУХТ, 2006. – 360 с.

5. Оцінка ефективності господарської діяльності підприємств роздрібно́ї торгівлі : монографія / Н. О. Власова [та ін.]; Х. : Вид-во Іванченка І. С., 2012. – 197 с.

6. Костирко Р. О. Комплексна оцінка вартості підприємства : монографія / Р. О. Костирко, Н. В. Тертична, В. О. Шевчук ; за заг. ред. д-ра. екон. наук, академіка НАН України М. Г. Чумаченка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х. : Фактор, 2008. – 278 с.

Отримано 01.11.2013. ХДУХТ, Харків.

© М.А. Дядюк, О.А. Круглова, 2013.

УДК 339.16.012.23:330.15

С.О. Зубков, канд. екон. наук, доц.

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Виокремлено елементи ресурсного потенціалу торговельного підприємства, обґрунтовано систему оцінки ефективності використання елементів ресурсного потенціалу, систематизовано методичні підходи та запропоновано показники оцінки ефективності використання елементів ресурсного потенціалу торговельного підприємства.